The Gleaner

Vol 4 (1966)

Γιατί διορθώνουμε;

Κ. Θ. Δημαράς

doi: [10.12681/er.10515](https://doi.org/10.12681/er.10515)

Copyright © 2016, Κ. Θ. Δημαράς

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Δημαράς Κ. Θ. (2016). Γιατί διορθώνουμε;. *The Gleaner*, 4, 30–32. <https://doi.org/10.12681/er.10515>

ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΓΙΑΤΙ ΔΙΟΡΘΩΝΟΥΜΕ;

Μὲ τὸν αὐτοματισμὸ πὺν χαρακτηρίζει τὰ περισσότερα ἔργα τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα τοῦ φιλόλογου, δὲν ἔχουμε θέσει στὴν συνείδησή μας ἀρκετὰ καθαρὰ τὸ ἐρώτημα : γιὰτὶ διορθώ-
νουμε τὰ κείμενα στὴν ἐκδοσὴ τῶν ὁποίων προβαίνουμε; Κι ἐδῶ, νο-
μίζω, μία πρώτη ἀπάντησὴ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς τὴν δώσει ἡ ἱστορία
τοῦ ζητήματος: δύο ἐμφανεῖς αἰτίες μοιάζει νὰ ἐγέννησαν τὴν τάσῃ
πρὸς τὶς διορθώσεις τῶν κειμένων. Πρώτιστα ἡ κακὴ κατάστασὴ
στὴν ὁποία τὰ παρέδωσαν οἱ ἀντιγραφεῖς· καὶ ὕστερα ὁ σχολικὸς
σκοπὸς τῶν ἐκδόσεων τὶς ὁποῖες ἐτοίμαζαν ἔτσι οἱ φιλόλογοι.

Ὁ ἀναγνώστης βλέπει στὴν διαφάνεια τῶν δύο αὐτῶν κανόνων
τὴν ἀπαρχὴ τῶν ὁμηρικῶν ἐκδόσεων· μπορεί ὅμως καὶ νὰ μεταφερθεῖ
σὲ πολλὰ μεταγενέστερα χρόνια, στὴν ἐποχὴ τοῦ οὐμανισμοῦ, καὶ στὴν
ἀνάγκη ἐπιλογῆς ἀνάμεσα σὲ διάφορες γραπτὲς παραδόσεις. Ἐκεῖ
πιὰ μπορούμε εὐκόλῃ νὰ ἐγγράψουμε καὶ μιὰ τρίτῃ αἰτία : τὸ κείμε-
νο εἶταν δύσκολο, τὰ λάθη τὸ ἐκατάσταιναν ἀκόμη πιὸ δύσκολο, καὶ
ἔτσι ὁ φιλόλογος πὺν ἐπὶ χρόνια εἶχε σκύψει ἐπάνω σ' αὐτό, εἶχε τὴν
ὑποχρέωσὴ νὰ βοηθήσει ὅσους ἄλλους θὰ τὸν ἀκολουθοῦσαν. Ὅμως
ὅσοι ἔχουν ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἱστορία τῆς φιλολογίας, θυμοῦνται ὅτι
ἡ ροπὴ πρὸς τὶς διορθώσεις ἔφθασε σὲ ἀνεπίτρεπτες ὑπερβολές,
ἔτσι ὥστε μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ σχολὴ τῶν «διορθούντων»
κατέληγε τὸν περασμένο αἰῶνα νὰ προβαίνει σὲ διόρθωσὴ κάθε
φορὰ ὁπὺν ὁ ἐκδότης δὲν ἐκαταλάβαινε ἢ δὲν ἐνέκρινε κάτι στὸ κεί-
μενο τοῦ ὁποίου παρεσκεύαζε τὴν ἐκδοσὴ. Πρέπει ἄλλωστε νὰ προσ-
τεθεῖ ὅτι ἡ τάσῃ αὐτὴ πρὸς τὶς γενναῖες διορθώσεις ἀνταποκρίνε-
ται πρὸς μία βαθύτατα ἀντι-ιστορικὴ τοποθέτησὴ τῆς ἐπιστήμης· θὰ
ἔλεγα ὅτι εἶναι τὸ παράλληλο μὲ τὰ κηρύγματα τοῦ Viollet-le-Duc
ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἀναστηλώσεις, ὅταν ἐδίδασκε ὅτι οἱ ἐργασίες αὐ-
τὲς μπορούν νὰ ξεπερνοῦν τὴν μορφὴ στὴν ὁποία ἄφησε ὁ δημιουργ-
γὸς τὸ ἀρχικὸ τοῦ ἔργου καὶ νὰ τὸ ἀναστηλώνουν τέτοιο ὅπως ποτὲ
δὲν εἶχε ὑπάρξει : Αἰσχύλοι τῶν εἰκαστικῶν μνημείων εἶτε τῶν μνη-

μείων τοῦ λόγου, οἱ ἀρχιτέκτονες ἢ οἱ φιλόλογοι ποὺ ἀντιμετωπίζουν ἔτσι τὴν ἐργασία τους ἀγνοοῦν καὶ τὴν σχετικότητα ποὺ εἶναι στὴν βάση τῆς ἱστορίας καὶ τὴν ἀτέλεια ποὺ εἶναι στὴν βάση τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιτεύξεων.

Ἀλλὰ μεταφερόμαστε ἔτσι ἀκριβῶς στὰ χρόνια ὁποῦ ἀρχίζει πιά ἡ φιλολογία νὰ ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὰ μεταγενέστερα κείμενα καὶ νὰ φροντίζει τὴν ἐκδοσὴ τους. Οἱ ἐπιστῆμες, ἰδίως οἱ δικές μας, σέρονουν μαζί τους τὸ βάρος τῆς ἀρχικῆς διαμόρφωσής τους· ἔγραφα καὶ ἄλλοτε γι' αὐτά, φέροντας ἄλλα παραδείγματα. Σήμερα θὰ ἤθελα μόνο, προκειμένου νὰ ἐξάρω τὴν συνθετότητα τῶν φαινομένων αὐτῶν, νὰ ὑποδείξω στὴν ἀντίθετη κατεύθυνση τὴν σύγχυση ἀνάμεσα σὲ λαογραφικὲς καὶ τὲς γλωσσολογικὲς ἀπασχολήσεις· ἔχει συνέπεια ἓνα ἄλλο ἐλάττωμα ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ συζητοῦμε ἐδῶ, τὴν παρουσίαση λαογραφικῶν μνημείων τοῦ λόγου σὲ ἰδιωματικὲς ἢ διαλεκτικὲς μορφές. Ἔτσι καὶ ἀναφορικὰ μὲ τὴν φιλολογία· συχνὰ ὁ ἴδιος φιλόλογος ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐκδοσὴ τῶν παλιῶν καὶ τῶν καινούριων· ἅμα δὲν εἶναι ὁ ἴδιος, τὰ καινούρια θὰ τὰ φροντίζει ἓνας μαθητῆς τῶν παλιῶν ἐκδοτῶν, ὁ ὁποῖος, φυσικά, ἀκολουθεῖ τὸν χαρᾶ γμένο δρόμο, καὶ διορθώνει κι αὐτὸς μὲ τὴν σειρὰ του. Ἄλλοτε ξαναπαίρνει παλιὰς ἐκδόσεις γεμάτες λάθη τυπογραφικά, καὶ τὲς καθαρίζει, ἄλλοτε καταπιάνεται μὲ ἀντίγραφα ποὺ εἶναι ἢ ποὺ τοῦ φαίνονται λαθεμένα· ἀπὸ ἐκεῖ ἡ κατολίσθηση ὡς τὴν διόρθωση τῶν αὐτογράφων εἶναι μοιραία. Προσθέτω, πολὺ αἰσθητὴ τώρα, μιὰ τέταρτη αἰτία· ἔχουμε στὰ μάτια μας τὴν παράσταση τοῦ δασκάλου, ποὺ μὲ τὸ κόκκινο μολύβι στὸ χέρι διορθώνει τὰ γραπτὰ τοῦ μαθητῆ· τί ἤθελε νὰ γράφει; πῶς θὰ ἔλεγε πὺὸ σωστὰ ἐκεῖνο ποὺ ἔγραψε; Σὲ τοῦτο δὲν εἶναι ἄσχετη καὶ ἡ αἰσθητικὴ τροπὴ ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐξέλιξη τῆς φιλολογίας στὸν περασμένο αἰῶνα.

Βλέπει κανεὶς ποῦ ἔφερνε καὶ ποῦ μᾶς ἔφερε αὐτὸς ὁ δρόμος· σὲ κάτι ὁλότελα ἀντίθετο πρὸς τὴν ἱστορικὴ συνείδηση ἢ ὁποία ὀφείλει νὰ πρωτανεύει σὲς μελέτες μας· ἀπὸ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἀθροίσαμε γιὰ νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ ροπὴ πρὸς τὴν πρόθυμη διόρθωση τῶν κειμένων, κανένας δὲν εἶναι ἰσχυρὸς ὅταν πλησιάζουμε στὴν ἐκδοσὴ τῶν μεταγενεστέρων ἢ τῶν αὐτογράφων ἢ ὅσων ἔχουν κῦρος αὐτογράφου. Ὁ στόχος μας πρέπει νὰ εἶναι ἢ πιστὴ ἀπόδοση ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἔγραψε ὁ συγγραφέας· δὲν ἀποκλείεται ὁλότελα κάθε διόρθωση, ἀφοῦ ὑπάρχουν καὶ οἱ στιγμὲς ἀπροσεξίας ἐκείνων ποὺ γράφουν ἢ ἀντιγράφουν, ὅπως εἶναι σωστὸ νὰ γίνουν οἱ ἀναγκαῖες δια-

κρίσεις και αποχωρήσεις ανάμεσα σε κατηγορίες κειμένων διάφορες. 'Αλλά τίποτε άλλο σκέπτομαι ιδίως τί έχουν τραβήξει τα μεταγενέστερα επιγράμματα και οι στιχουργοί τους· εκεί καταντάει να πεῖ κανείς ότι μερικές φορές σε όσους άλλους λόγους ἐμνημονεύσαμε ταιριάζει να προστεθεῖ και ἄλλος ἕνας: ἡ ἐπίδειξη τῆς ἐλληνομάθειας τοῦ ἐκδότη και τῆς ὑπεροχῆς του ἐπάνω στὸν ἐκδιδόμενο συγγραφέα.

Κ. Θ. Δημαρᾶς

Σ Χ Ο Λ Ι Α

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΣΤΗΝ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗ

Στις 27 και 28 Δεκεμβρίου 1965 συνήλθε στὸ Βουκουρέστι, σὲ πρώτη ἐπιστημονικὴ συνάντηση, ἡ Ἐπιτροπὴ μελέτης τῆς ἱστορίας τῶν ἰδεῶν, τῆς Διεθνoῦς Ἑταιρίας μελετῶν τῆς Ν. Α. Εὐρώπης (AIESEE). Ἡ συνάντηση εἶχε σκοπὸ νὰ καταρτίσῃ τὸ πρόγραμμα ἐργασιῶν τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὸ 1966—1967. Ἐλαβαν μέρος ἐκπρόσωποι τῆς Ἀλβανίας (Mahir Domi), Βουλγαρίας (Emil Georgiev), Γαλλίας (A. Mirambel), Ἀν. Γερμανίας (I. Irmscher), Γιουγκοσλαβίας (M. Pavic), Ἑλλάδας (Ἀπ. Δασκαλάκης και Κ. Θ. Δημαρᾶς), Ἰταλίας (Rosa del Conte), Οὐγγαρίας (L. Gáldi), και Ρουμανίας (M. Berza και V. Căndea). Μὲ βάση τις εἰσηγήσεις τῶν συνέδρων, οἱ ὁποῖτες ἀναφέρονταν στὴν πνευματικὴ ἱστορία τῶν λαῶν τῆς Ν. Α. Εὐρώπης, τις προτάσεις

και τις συζητήσεις ποὺ ἀκολούθησαν τις ἀνακοινώσεις αὐτές, ἐκπονήθηκε τὸ διάγραμμα ἐρευνῶν, ποὺ ἀποφασίσθηκε νὰ ἀναληφθοῦν ἀπὸ τις χῶρες - μέλη τῆς Ἑταιρίας ἀναφορικά μὲ τὸ πολιτισμικὸ παρελθὸν τῆς περιοχῆς αὐτῆς τοῦ κόσμου. Ὡς κύρια θέματα μελέτης υἱοθετήθηκαν: ἡ διείσδυση και οἱ φορεῖς τῶν ἰδεῶν τοῦ Οὐμανισμοῦ, τῆς Ἀναγέννησης, τοῦ Διαφωτισμοῦ και τοῦ Ρωμαντισμοῦ στοὺς λαοὺς τῆς Ν. Α. Εὐρώπης. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐκφράσθηκε ἡ εὐχὴ γιὰ τὴν ἐκπόνηση βοηθητικῶν ὁργάνων, ποὺ θὰ διευκολύνουν τὸ ἐρευνητικὸ ἔργο και θὰ ἐπιτρέψουν τὴν ἀνάληψη μελετῶν μὲ πλατύτερη συνεργασία. Ὡς τέτοια ὄργανα ὑποδείχθηκαν οἱ ἱστορικὲς βιβλιογραφίες, οἱ ἐκδόσεις καταλόγων χειρογράφων, οἱ ἐκδόσεις κειμένων, οἱ μεταφράσεις σὲ ἢ ἀπὸ βαλκανικὲς γλῶσσες κ. ἄ.

Ε. Ν. Φ.

Τὸ τεῦχος αὐτὸ τὸ ἐπιμελήθηκε ἡ Λουκία Δρούλια, μέλος τοῦ ΟΜΕΛ